

۱۵۳۲ دانشگاه مجازی المصطفی ﷺ

سرشناسه:	چهل امیرانی، نگار، ۱۳۳۹ -
عنوان و نام پدیدآور:	نظریه اعتباریات و چالش نسبی‌گرایی: بررسی خوانش نسبی‌انگارانه استاد مطهری از نظریه اعتباریات علامه طباطبائی ﷺ / نگار چهل امیرانی.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۷.
مرجع تولید:	دانشگاه مجازی المصطفی ﷺ
مشخصات ظاهری:	۲۶۴ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۵۵۲-۹
یادداشت:	کتابنامه.
موضوع:	طباطبائی، سیدمحمدحسین، ۱۲۸۱ - ۱۳۶۰ -- دیدگاه درباره ادراکات اعتباری
موضوع:	مطهری، مرتضی، ۱۲۹۸ - ۱۳۵۸ -- دیدگاه درباره ادراکات اعتباری
موضوع:	ادراکات اعتباری؛ *Conventional conception
شناسه افروده:	جامعه المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
رده بندی دیویی:	۱۸۹/۱
رده بندی کنکره:	۹۱۳۹۷ چ ۴ / الف / ۱۳۹۵ BBR
شماره کتابشناسی ملی:	۵۵۱۷۴۹۶

نظریه اعتباریات و چالش نسبی‌گرایی
(بررسی خوانش نسبی‌انگارانه استاد مطهری از نظریه اعتباریات علامه طباطبائی ﷺ)
مؤلف: نگار چهل امیرانی
چاپ اول: ۱۳۹۷ ش / ۱۴۴۰ ق
ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۳۴۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰ نسخه

● ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نیش کوچه ۱۸
تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۱۳۴ دورنگار: داخلی ۰۱۰۵-۳۷۸۳۹۳۰۹
● ایران، قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶

 <http://buy-pub.miu.ac.ir>

 @pub_almostafa

● ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
● ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
● صفحه‌آرا: سید محسن عمادی مجد

● مدیر انتشارات: سید اباذر هاشمی هریکنندی
● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
● ناظر فنی: محمد باقر شکر

نظریه اعتباریات و چالش نسبی گرایی

(بررسی خوانش نسبی انکارانه استاد مطهری رحمۃ اللہ علیہ)

از نظریه اعتباریات علامه طباطبائی رحمۃ اللہ علیہ

نگار چهل امیرانی

دانشگاه مجازی
المصطفی صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای بندی به دین و سنت در مدیریت همه جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می نماید. از این رو مطالعات و پژوهش‌های به روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان گذاران این شجره طیبه، به ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می باشد. «جامعة المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم «مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره مند سازند.

مرکز بین المللی

ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم

مقدمه دانشگاه مجازی المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

معنویت، همواره گمشده انسان در طول تاریخ بوده و این پیام ماندگار انبیای الهی است که در گوش اعصار پیچیده و انسان را به زندگی جاودانی دعوت می‌کند. پیامی که در آن به تمامی نیازهای مادی و معنوی انسان و رشد کامل ابعاد وجودی او اندیشیده شده و معرفتی الهی که می‌تواند همه جنبه‌های زندگی انسان را دگرگون ساخته و زندگی جدیدی را بنا نهد.

دانشگاه مجازی المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

می‌کوشد تا با بهره‌گیری از روش‌های نوین فناوری اطلاعات و ارتباطات، پیام الهی خاتم پیام‌آوران، حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و پیروان راستین ایشان را در اختیار علاقه‌مندان در هر نقطه از جهان قرار دهد تا سرآغازی برای زندگی الهی و پاک انسان معاصر باشد.

معاونت پژوهشی و تولید دانشگاه مجازی المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

با همکاری گروه‌های علمی و صاحب‌نظران، برای پاسخگویی به نیاز حقیقت‌طلبان و معرفت‌جویان، متون آموزشی و کمک‌آموزشی مورد نیاز را به زبان‌های مختلف تولید و ترجمه نموده تا در رشته‌های آموزشی مورد

استفاده فراگیران قرار گیرد و با توجه به استقبال و درخواست عموم علاقه‌مندان، اقدام به چاپ آنها کرده است.

این اثر پژوهشی با عنوان «نظریه اعتباریات و چالش نسبی‌گرایی» که از پایان‌نامه‌های دفاع شده در دانشگاه مجازی می‌باشد، به قلم دانش‌آموخته دانشگاه، خانم نگار چهل‌امیرانی و با بیانی روان نوشته شده است.

بدین‌وسیله از ایشان و سایر همکارانی که در تنظیم این اثر کوشیدند، به‌ویژه جناب حجت‌الاسلام دکتر سید اکبر حسینی قلعه‌بهمن که راهنمایی این پایان‌نامه را بر عهده داشتند، جناب حجت‌الاسلام دکتر سید محمد حسینی سورکی که استاد مشاور پایان‌نامه بودند، جناب حجت‌الاسلام دکتر محسن غروی‌ان که استاد داور بودند، و نیز گروه علمی تربیتی اخلاق اسلامی، سپاس و قدردانی می‌نمایم.

«خانه‌های خود را دانشگاه اسلامی کنیم»

دانشگاه مجازی المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

<http://ou.miu.ac.ir>

فهرست

مقدمه	۱۳
۱. کلیات پژوهش و مفهوم‌شناسی	۱۵
تعریف مفاهیم	۲۳
۱. حکمت نظری و عملی	۲۳
۲. جایگاه حکمت نظری	۲۵
تعریف لغوی و اصطلاحی اخلاق	۲۶
فلسفه اخلاق	۲۹
انواع پژوهش‌های اخلاقی	۲۹
قلمرو فلسفه اخلاق	۳۳
ضرورت بحث در فلسفه اخلاق	۳۵
جمع‌بندی	۳۷
۲. نظریه اعتباریات علامه طباطبائی (مبانی و اصول)	۳۹
اقسام ادراکات بشری	۴۰
۱. معقولات اولیه یا مفاهیم ماهوی	۴۰
۲. معقولات ثانیه منطقی یا مفاهیم منطقی	۴۱
۳. معقولات ثانیه فلسفی یا مفاهیم فلسفی	۴۲
تقسیم علوم به اعتباری و حقیقی	۴۲
تفکیک حقایق از اعتباریات	۴۵
اعتباریات در دیدگاه علامه طباطبائی	۴۷

- متعلق اولی و بالذات اعتباری ۴۹
- اعتباریات تصور یا تصدیق ۵۰
- آیا اعتباریات قابل صدق و کذب هستند؟ ۵۲
- حجیت اعتبار ۵۴
- انقسامات حوزه ادراکات ۵۶
- تقسیمات علوم اعتباری ۵۸
۱. اعتباریات بالمعنی‌الاعم ۵۸
۲. اعتباریات بالمعنی‌الاخص ۵۹
- اعتباریات عمومی ۶۱
۱. اعتبار و وجوب ۶۱
- الف) تفاوت دیدگاه اندیشمندان پیشین و علامه طباطبائی در صدور فعل از فاعل ۶۴
- ب) ضرورت اعتباریات؛ نیاز و نقص ۶۶
- ج) چگونگی ساخته شدن اعتبارات عملی ۶۸
۲. اعتبار حسن و قبح ۷۰
- چگونگی ظهور ارزش‌ها ۷۲
۳. انتخاب اخف و اسهل ۷۴
۴. اعتبار استخدام و اجتماع ۷۵
۵. متابعت علم ۷۷
- اعتباریات بعدالاجتماع ۷۹
- ضرورت تفکیک اندیشه‌های اعتباری از حقیقی ۸۴
- توضیحی درباره عدم وجود ارتباط تولیدی بین اعتباریات و حقایق ۸۹
- جمع‌بندی ۹۰
۳. نسبی‌گرایی اخلاقی و لوازم آن ۹۳
- نظریه‌های اخلاق هنجاری ۹۳
- واقع‌گرایی و ناواقع‌گرایی اخلاقی ۹۷
- انواع نسبی‌گرایی ۱۰۲

۱. نسبی‌گرایی توصیفی ۱۰۳
۲. نسبی‌گرایی فرااخلاقی ۱۰۵
۳. نسبی‌گرایی هنجاری ۱۰۷
- پیامدهای نسبی‌گرایی ۱۱۳
۱. نفی اخلاق ۱۱۴
۲. تزلزل هنجارها و بی‌ثباتی و عدم اطلاق ارزش‌ها ۱۱۴
۳. بی‌مفهومی پیشرفت اخلاقی ۱۱۷
۴. بی‌توجهی به توافقات اساسی فرهنگ‌ها ۱۱۷
۵. نفی معیار انسانیت و اصول ثابت تربیت ۱۱۷
۶. بی‌مفهومی ارائه الگو و اسوه ۱۱۸
۷. تعارض عقلانیت احکام اخلاقی با نسبی‌گرایی ۱۱۸
۸. نامأنوس با وجدان بشری ۱۱۹
۹. نسبی‌گرایی و تناقض ۱۱۹
۱۰. تعارض نسبی‌گرایی اخلاقی با جاودانگی اسلام ۱۲۰
- جمع‌بندی ۱۲۰
۴. بررسی استاد مطهری از نظریه اعتباریات و توجیه جاودانگی اصول اخلاقی ۱۲۵
- تعمیم و تسری اعتباریات به قلمرو حیوانات ۱۲۶
- اشکال بر اعتبار استخدام ۱۲۷
- تشبیه نظریه علامه طباطبائی به نظریه برتراند راسل ۱۲۸
- نظریه اخلاقی برتراند راسل و نقد آن از منظر استاد مطهری ۱۳۰
- استاد مطهری و واقع‌گرایی اخلاقی ۱۳۵
- توجیه بایدهای کلی ۱۳۷
۱. مَن اجتماعی، هدف کارهای اخلاقی ۱۳۸
۲. خیر دیگران هدف کارهای اخلاقی ۱۳۸
۳. خود کار هدف است ۱۳۹
- مَن علوی و مَن سفلی ۱۴۰

۱۴۵.....	من علوی، من اصیل.....
۱۴۷.....	یافتن خود واقعی، فلسفه عبادت.....
۱۵۱.....	حقیقت مبارزه با نفس.....
۱۵۳.....	مراتب خود در انسان.....
۱۵۳.....	۱. خود شخصی.....
۱۵۶.....	۲. خود خانوادگی.....
۱۵۷.....	۳. خود ملی.....
۱۵۸.....	۴. خود انسانی.....
۱۶۰.....	فطری بودن اخلاق.....
۱۶۳.....	ویژگی‌های امور فطری.....
۱۶۴.....	چیستی هدایت فطری.....
۱۶۶.....	تفاوت فعل اخلاقی و اخلاق.....
۱۷۰.....	تفاوت مصلحت با منفعت.....
۱۷۲.....	نسبی بودن آداب.....
۱۷۵.....	استاد مطهری و رد نسبی‌گرایی.....
۱۷۵.....	۱. رد نسبی‌گرایی توصیفی.....
۱۷۷.....	۲. رد نسبی‌گرایی معرفت‌شناختی (فرااخلاقی).....
۱۷۸.....	۳. رد نسبی‌گرایی هنجاری.....
۱۸۰.....	جمع‌بندی.....
۱۸۳.....	۵. واقع‌گرایی اخلاقی.....
۱۸۶.....	معانی حسن و قبح.....
۱۸۸.....	تعریف علامه طباطبائی از حسن و قبح.....
۱۹۱.....	معنای حسن و قبح و جایگاه آن در میان معقولات.....
۱۹۴.....	علامه طباطبائی و مسئله فطرت.....
۱۹۵.....	۱. تعریف فطرت.....
۱۹۶.....	۲. علوم عملی از جمله فطریات.....

۲۰۱.....	۳. فطرت منشأ قوانین ثابت و متغیر.....
۲۰۲.....	۴. دلیل انحراف از فطرت.....
۲۰۳.....	اعتقاد به مبدأ و معاد؛ ریشه فضایل اخلاقی.....
۲۰۵.....	استناد امور اعتباری به خداوند.....
۲۰۸.....	تشکیل اجتماع؛ خواست فطری.....
۲۰۹.....	انسان و سعادت مادی و معنوی.....
۲۱۴.....	تفسیر سعادت از دیدگاه علامه طباطبائی.....
۲۱۵.....	۱. مکتب کسب حق اجتماعی.....
۲۱۵.....	۲. مکتب انبیاء یا مکتب اخلاقی دینی.....
۲۱۶.....	۳. اخلاق بر پایه محبت عبودی.....
۲۱۷.....	علامه طباطبائی و نسبی‌گرایی اخلاقی.....
۲۲۳.....	شباهت دیدگاه علامه طباطبائی و استاد مطهری در اعتبار استخدام.....
۲۲۷.....	اعتباریات؛ بحثی فلسفی.....
۲۳۱.....	اعتباریات و مسئله تکلیف.....
۲۳۶.....	جمع‌بندی.....
۲۳۹.....	۶. نتیجه‌گیری تحلیلی.....
۲۵۳.....	کتابنامه.....

مقدمه

از موضوعاتی که علامه طباطبائی در مباحث فلسفی خود به آن پرداخته‌اند، چگونگی شکل‌گیری اندیشه‌های اعتباری، از جمله اعتبار باید و نباید است، که پیشرفت زندگی و پیدایش فرهنگ و تمدن حاصل آن است؛ مقوله‌ای که در فلسفه اخلاق نیز مورد توجه قرار گرفته است.

از آنجا که اعتبار باید و نباید وابسته به ساختمان احساس و اندیشه بشری است، در معرض نقد شهید مطهری قرار گرفته است. ایشان به این سبب که اعتباریات با هیچ واقعیتی مرتبط نیست، آن را امری نسبی و متغیر دانسته، که پذیرش آن، در تعارض با جاودانگی دین خاتم قرار می‌گیرد.

شهید مطهری با توجه به مبانی فکری علامه طباطبائی این دیدگاه را ترمیم نموده و با پذیرش نظریه اعتباریات و طرح دوساحتی بودن وجود انسان و وابسته دانستن اخلاقیات به ساحت ملکوتی انسان، بر باید و نبایدهای اخلاقی کلی و همگانی تأکید کرده و چگونگی برون‌رفت از ورطه نسبی‌گرایی را مطرح نموده است.

حاصل بررسی‌های این پژوهش نشان می‌دهد که علامه طباطبائی، مدافع واقع‌گرایی اخلاقی است و بحث ادراکات اعتباری، منحصر به فلسفه اخلاق نیست؛ لذا اهتمام علامه در جایگاه یک فیلسوف، پاسخی

به آن دسته از متفکران معاصر است که حقایق را با اعتباریات قیاس کرده و برای حقایق، واقعیتی عینی قایل نشده‌اند.

به بیان دیگر، هدف علامه اثبات علم حقیقی است که تغییر را به ساحت آن راهی نیست؛ زیرا آنچه متغیر است، مربوط به ادراکات عملی است، که بر اساس ضرورت‌های زندگی و به اختیار انسان پی‌ریزی می‌شود.

از سوی دیگر، علامه طباطبائی واقعیت‌های اخلاقی را اموری مستقل از باورهای بشری و مبتنی بر نفس الامر می‌داند، که بر اساس رابطه علی میان افعال و نتایج، تبیین شده و ناظر بر ضرورت بالقیاس است. این امر موافق با نسبی‌گرایی نیست و نه تنها دیگر آثار علامه این سخن را که «پذیرش اعتباریات به نسبی‌گرایی می‌انجامد»، محل تردید قرار می‌دهد، بلکه ایشان به صراحت نسبی‌گرایی اخلاقی را انکار کرده است.